

## Személynévhasználat és impériumváltások a 20. századi Kárpátalján

1. Néhány éve magam sem hittem volna, hogy szocioonomatológiai kutatásaim eredményei a mindennapok gyakorlatában is kamatoztathatókká válnak. Ennek ideje akkor jött el, amikor a Magyar Köztársaság 2011-ben megkönnyítette az állampolgárság felvételét a határainkon kívül élő honfitársainknak. Az állampolgársági kérvények iratainak kitöltésekor ugyanis lépten-nyomon azzal szembesülhettek a hatóságok, hogy a kérvényezők nevének magyar nyelvű átültetése esetenként nem is olyan egyszerű feladat. Különösen akkor nem, ha azokat a 20. századi impériumváltások során különféle államnyelvi hatások érték, illetőleg az íráskéjük és/vagy a nyelvi alkatuk időközben jelentősen megváltozott.

A hivatali ügymenet nyelvileg látszólag egyszerű feladat elé állította az ügyintézőket. Maguk a hivatalok is úgy gondolhatták: a magyar törvények ismeretén kívül nem kell hozzá más, mint a keresztnévek metanyelvi megfeleltetését segítő jegyzék, valamint némi anyanyelvi kompetencia.<sup>1</sup>

A nyelvészeknek talán nem kell különösebben magyarázni, hogy a helyzet ennél sokkal bo-

<sup>1</sup> A keresztnévekkel kapcsolatban általánosnak mondható az a szabály, hogy azokat nem fordítjuk, hanem a cél- és a forrásnyelv viszonylatában megkeressük a nyelvi-kulturális viszonylatban megfeleltethető párokat. Ez a legkönnyebben az alapvetően keresztény névkincsen alapuló, ám időközben meglehetősen fragmentálódott európai nyelvek esetében sem mindig könnyű feladat (vö. Vörös 2010c). Mivel a magyar névtanban korábban a párba állítás jelenségére nem állt rendelkezésünkre megfelelő terminus, az ezredforduló tájékától jobb híján a metanyelvi párosítás kifejezést kezdtem használni, amelyet a hazai szakirodalom a jelek szerint el is fogadott.

nyolultabb. Ízelítőül csupán néhány kérdéssel hozakodom elő: 1. A hivatalos okmányokból milyen elvek alapján kell rekonstruálni az esetenként többszörösen torzult magyar család- és keresztnéveket? 2. Milyen elvek alapján végzik a cirill betűs nevek átváltását latinra? 3. Miként történik az impériumváltás(ok) során átírt családnevek visszamagyarosítása, ha azokban a hangrendszerek különbözősége miatt hanghelyettesítés történt? 4. Hogyan járjanak el a magyar hatóságok a Kárpátalján időközben kényszerűen felvett apai nevekkal? 5. Élhetnek-e a nők a román, a szlovák, a szerb, az ukrán stb. államnyelvi mintát követő (asszony)nevük anyaországi úzus szerinti (vissza) magyarosításával?

Csupa olyan felvetés, amelyek megoldására a magyar adminisztráció bizonyára igyekezett egységes gyakorlatot kialakítani, ám korántsem biztos, hogy mindezt a megfelelő háttértudás birtokában tette.

Dolgozatomban különös figyelemben részesítem a magyar nyelvterület északkeleti peremén lezajlott változásokat és az azokból levezethető jelenlegi állapotokat. Teljességre semmiképpen sem törekedhetem. A rendelkezésemre álló térben óhatatlanul vázlatos képet tudok csak az olvasó elé tárni.

2. A dolgok logikája kronológiailag úgy kívánná, hogy a múlt felől közelítsünk a mába. Dacára ennek mégis a 2011-es kárpátaljai állapotokból indulok ki. Teszem mindezt azért, mert – amint említettem – a magyar hatóságok a kedvezményes honosítási eljárás során leginkább a Kárpátaljáról származó nevek kapcsán szembesültek először tömegével a határon túli magyarságnak felkínált állampolgárság felvételének nyelvi és nyelven kívüli összetevőivel.<sup>2</sup> Mindenekelőtt a korábban oroszszított/ukránosított család- és keresztnévek magyaros átírásának megannyi tényezőjével. Ám legalább akkora feladványnak számítanak az úgynevezett apai nevek (or. *otcesztyvo*, ukr. *po bat'kovi*), illetőleg a szlávos mintára létrejött női nevek (Csernicskó 1997, Beregszászi–Csernicskó 2003).

Amint jeleztem, a hatóságok a magyar nyelvi alkatuktól korábban megfosztott neveket különféle névjegyzékek segítségével igyekeznek visszamagyarosítani. Ez utóbbi – célját tekintve – nagyban emlékeztet bennünket az 1893-ban hasonló céllal kiadott *Nem-magyar keresztnévek jegyzékére* (NemMagyJegyz. 1893), amelyet az akkori hivatalok arra használtak, hogy az ország területén élő nemzetiségek keresztnéveit a magyarban járatos neveknek tudják megfeleltetni.

Az eredeti elképzelés szerint például a kárpátaljai *Bacuniū* (Vaszilij) csak *Bazil*, jobb esetben *Vazul* lehetett volna. *László* még véletlenül sem, holott tapasztalatból tudható, hogy a kárpátaljai magyar *Василь-ок* (Vaszil) és a *Василий-ок* (Vaszilij) döntő többsége *László*ként identifikálja önmagát. Az pedig az idősebb nemzedékek körében meglehetősen ritka, ha valakit például *Ласло*-ként (Laszlo) anyakönyveztek, noha a közelmúltban magam is találkoztam egy-egy ilyen esettel. Talán csak az 1989 után született nemzedékben fordulnak elő nagyobb számban *Ласло*-nak anyakönyvezett magyarok, éspedig azt követően, hogy az Ukrán SZSZK törvényben deklarálta a nemzetiségek hivatalos névviseléssel kapcsolatos jogait. A szóban forgó segédanyag szerint a *Федип* (~ or. *Федор*) is csak *Tódorként* kerülhetne bele az újonnan kiállítandó magyar okmányokba. *Ferencként* egyáltalán nem, noha gyanítható, névgazdáikat a szülők hajdan csupán a kárpátaljai orosz, majd később az ukrán adminisztráció gyakorlatához kényszerűen igazodva anyakönyveztették *Федор*-ként vagy *Федип*-ként.

2.1. Napjainkban a Kárpát-medencei névállományt érintő folyamatok magyar nézőpontból kétirányúak. Az egyik esetben az erőszakosan államnyelvűsített névalakok visszamagyarosításáról beszélhetünk. A másikban pedig épp fordított irányú történésekkel kell számolnunk: a még magyar nyelvi alkatú nevek változnak meg. Pontosabban szólva az esetek többségében nem spontán folyamatokkal, hanem a névviselek ez irányú változtatási szándékával van dolgunk. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy az érintettek magyar eredetű családnevüket horvátosítják, németesítik, románosítják, szerbesítik, szlovákosítják, szlovénosítják és ukránosítják. A végeredmény gyakorta olyan, hogy a magyar ajkú beszélő is nehezen vagy egyáltalán nem tudja asszociálni a kiindulópontnak számító magyar családnevet (lásd pl. a romániai magyarság és a csángóság körében járatos románosított *Fiștoș* [*< Füstös*], *Eriș* [*< Erős ~ Eröss*] *Laslău* [*< László*] stb. neveket). Az első jelenségcsoportot

<sup>2</sup> Az ugyancsak cirillikát (is) használó Vajdaságban azért jár ez kevesebb gonddal, mert az ottani törvények ab ovo lehetővé teszik, hogy mostanság az arra illetékes hatóságok a születéskor az állami anyakönyvekben is párhuzamosan feltüntetessék a névnek a szülők által megjelölt latin betűs megfelelőjét (vö. Vörös 2010a: 14).

névhelyreállításnak nevezzük (a fogalom tartalmát lásd Vörös 2010a: 41). A másodikat a mögöttes folyamatoktól függően névváltozásnak vagy névváltoztatásnak (vö. Vörös 2010a). Névváltozásról akkor beszélünk, ha az a névgazda akaratától függetlenül, mintegy külső ráhatásra történik. Névváltoztatáskor viszont a névgazda nem passzív elszenvédője a folyamatoknak, hanem maga is aktívan közreműködik, sőt mi több, ő a kezdeményezője a név e sajátos metamorfózisának.

**2.2.** A nevek átírása a nyelvészeti kérdéseken túl többek között szocio-, pszicho-, etnolingvisztikai és jogi problémákat is felvet. Ezek mindegyikét jelen munkámban nem vizsgálom. Csupán egy interjúból kiemelt részlettel szeretném illusztrálni, hogy a modern kori átírás miféle érzéseket váltott ki az érintettekből. Az interjúból kiemelt részlet mindennél beszédesebben mondja el, hogy a Kárpát-medencei impériumváltásokkor mi is történt valójában a (magyar) nevekkel. Erről az 1908-ban Gyulafehérváron született Háber Nándor így mesélt: „A nevemről: 1919-ben beiratkoztam az iskolába, és diktálom a nevemet, Háber Nándor, és akkor azt mondja az igazgató, hogy Nándor, az nem szlovák név, hát én egy kis kölyök voltam, tiltakozhattam volna? »Téged mától Ferdinándnak hívnak!« – mondta. Húsz évig így is volt. Bejöttek a magyarok, berukkolok, s kérdezik a nevemet, mondom Háber Ferdinánd, »háot az micsoda név, Ferdinánd! Hát Náondor!« Amikor visszajöttem Németországból (1945), újra Ferdinánd lettem” (Kovács É. 2004: 153). Az idézetnek szimbolikus értéke van: magába foglalja mindazt, ami az elmúlt század kisebbségi sorsának kényszerű velejárója volt a Magyarországtól Trianonban leválasztott Kárpát-medencei magyarlakta területeken. Amint az interjúból kitűnik, az adatközlő a 20. században öt államnak volt a polgára. Ennek következménye Kárpátalján is az volt, hogy a régió lakossága a 20. század során négy impériumváltás adminisztratív következményeit volt kénytelen elszenvedni. Így állhatott elő az a látszólag paradox helyzet, hogy az ottani népesség nem elhanyagolható rétegének a történelem viharai közepette nemcsak állampolgársága, de neve is legalább négyszer változott, éspedig többnyire nem az egyén akaratából, hanem külső kényszer hatására, noha lakhelyüket egyszer sem változtatták meg.

A névváltozások, névváltoztatások és névhelyreállítások tárgyalásakor újfent hangsúlyozandó, hogy azok soha sem légüres térben történnek. Éppen ezért a nyelvész számára nemcsak a nyelvi vonatkozások, hanem az extralingvális tényezők is legalább olyan érdekesek.

A sok összetevő közül a továbbiakban nem teljesen önkényesen csupán a (cseh)szlovákiai és az ukránjai törvényi hátteret szeretném vázlatosan felvillantani. Megjegyzendő, hogy az időben hozzánk közelebb eső kárpátaljai névjogról meglehetősen szűkszavú eligazítást találunk a szakirodalomban. Az egyes szerzők többnyire csupán mintegy érintőlegesen említik az ide vonatkozó jogi passzusokat. Alig akad olyan munka, amelyet teljes egészében ennek a témának szenteltek volna (Tóth–Csernicskó 2009), vagy legalábbis egy terjedelmesebb fejezetéből tájékozódhatnánk ez ügyben (Csernicskó 1998).

A tanulmányban felhasznált példák részben saját gyűjtésemből, részben Balla Andrea (Балла 2008, Balla 2009, 2010), Kovács András (Kovács A. 2003, 2007, 2008, 2011) és Roják Vince (Roják 2006) írásából származnak.

**3.** A továbbiakban megkerülhetetlen annak tisztázása, miféle szeletekre bontható fel az első világháború végétől napjainkig a Kárpátalja népességét érintő névjog. Egyértelmű, hogy itt elsősorban a történelmi sorsfordulókhoz kell igazodnunk, és a periodizáláskor csak másodlagosnak tekinthetjük a nyelvből végbement változásokat, hiszen az államváltások egyben törvényszerűen magukkal hozták a névjog hozzáigazítását az új impérium belső jogrendjéhez.

Az első világháború végétől napjainkig négy korszakot különíthetünk el: 1. a két világháború közötti időszakot az 1939-es területi visszacsatolásokig; 2. az ezt követő magyar adminisztráció mintegy fél évtizedes regnálását; 3. a második világháború utáni szovjet-orsz korszakot; 4. az 1991. augusztus 24-i ukrán függetlenedés utáni közel két évtizednyi periódust.

A korszakoláskor hangsúlyozandó, hogy a két világháború közötti időszakban Kárpátalján névjogi szempontból minden tekintetben olyan folyamatokkal számolunk, amelyeket a csehszlovákiai magyarsággal kapcsolatban a korábbi írásaimban felvázoltam (vö. Vörös 1999, 2003, 2004a, 2004b, 2005, 2006a 2006b, 2011). Mindezt azért kell hangsúlyoznunk, mert a folyamatokat a maguk teljességében tükröző kárpátaljai állami anyakönyvekre egyáltalán nincs rálátásunk, ugyanis az ukrán hatóságok hétpécsetes titokként elzárva kezelik őket, lehetetlenné téve a kutatók számára

a tanulmányozásukat. A témával foglalkozó szakemberek kénytelenek beérni azzal, hogy forrásként csupán a magyar nyelvű egyházi anyakönyveket és az államnyelven vezetett gazdakönyveket forgathatják. Ezen túlmenően némi betekintésre adnak alkalmat az orosz és az ukrán hatóságok által kiállított személyi igazolványok, útlevelek és az anyakönyvi kivonatok. Ezek azonban korántsem képesek pótolni az állami matrikulákat, amelyekből pedig nemcsak a korpuszt méríthetjük, hanem magukról a névélettani, jogi és egyéb folyamatokról is teljességre törekedve alkothatunk képet a téma kapcsán.

**3.1.** A továbbiakban néhány olyan csomópontot fogok kiemelni, amelyek az egyes korszakok névélettani folyamatait számottevően meghatározták.

Elsőként a csehszlovák parlament 11/1918. számú törvényének 2. cikkelyét kell megemlítenünk, amely meghatározatlan időre hatályban tartotta az összes olyan korábbi tartományi és birodalmi törvényt, amelyeket kellő idő hiányában jogi újraszabályozással nem tudtak fölülírni. A Magyar Királyságtól elcsatolt északi, északkeleti régióban tehát az anyakönyvekről és az anyakönyvezésről szóló 1895. október 1-jétől életbe léptetett magyar szabályozás maradt érvényben. Eszerint a keresztnéveket az állam nyelvén kellett bejegyezni. Csupán zárójelesen lehetett feltüntetni a nemzetiségi szülők gyermekeinek anyanyelvű névváltoztatát (vö. Vörös 2003: 41). Megjegyzem, a csehszlovák hatóságok a gyakorlatban ennek 1922 elejétől kezdtek érvényt szerezni. Nyilvánvaló, hogy a körjegyzőségek által viszonylag egyöntetűen realizált anyakönyvezési eljárásmodot a felettes hatóságok útmutatásai szabályozták. Sem az 1920. évi 122. számú nyelvtörvény, sem a hozzá kapcsolódó, a nyelvhasználati jogok gyakorlására vonatkozó 1926. évi 17. számú kormányrendelet nem tért ki erre a problémakörre. Vagyis majd egy emberöltőn keresztül külön törvényi szabályozás nélkül maradt a kérdés (vö. Vörös 2011: 265).

1938 novembere és 1945 áprilisa között a Magyarországhoz visszacsatolt területeken ismét a magyar jogrend szerint folyt az anyakönyvezés.

A második világháborús front átvonulása Kárpátalján szinte egy csapásra a szovjet adminisztráció berendezkedését vonta maga után. Ez természetesen azt jelentette, hogy a szovjet névjogi szabályok léptek érvénybe, amelyek majd csak akkor változtak újra, amikor a Szovjetunió széthullását követően 1991. augusztus 24-én Ukrajna is önállósodott.

Amennyiben az orosz és az ukrán időszakot kívánjuk összevetni, akkor azt mondhatjuk: a két korszak között névjogi szempontból nem sok különbség mutatkozik. A szovjet idők talán csak az különbözteti meg az ukrántól, hogy az előbbiben a nemzetiségekkel kapcsolatos minden negatívum gondolt felvetést igyekeztek szőnyeg alá söpörni, fenntartván azt a látszatot, hogy a birodalom területén élő kisebbségek mindenféle akadályoztatás nélkül élhetik meg nyelvi-etnikai identitásukat.

**3.2.** Az 1945 utáni nyelvpolitika szovjet és ukrán gyakorlatának ugyancsak közös vonásaként említhetjük, hogy bármiféle nyílt vagy rejtett diszkriminációról és kisebbségeket hátrányosan érintő rendelkezésről teszünk említést, azok elsősorban nem a kis lélekszámú kárpátaljai magyar beszélő-közösség ellen irányultak, noha ez a közösség is szenvedő alanya volt ezeknek az intézkedéseknek.

Általánosságban elmondható, hogy az ukrán törvények manapság nem korlátozzák a nemzetiségek névadását. A kárpátaljai magyar névrendszert lényegileg nyitottnak tekinthetjük, hiszen a hatóságok nem hoztak létre olyan nemzetiségi (utónév)jegyzéket, amely megkötné a szülők kezét az anyanyelvük úzusához igazodó névválasztásban. A kötöttség „csupán” annyi, hogy az állami anyakönyvekben kizárólag círil betűs lehet a bejegyzés.

A szovjet érában azért ennél merevebb szabályoknak kellett eleget tenniük a hivatalos okmányoknak, ugyanis az Ukrán SZSZK területén az állami hivatalok által vezetett matrikulákban a keresztnéveknek kizárólag az ukrán vagy az orosz megfelelőjét lehetett hivatalosan feltüntetni. Ez a gyakorlatban azzal járt együtt, hogy a szovjet hatóságok az ukrán és/vagy orosz metanyelvi párral nem rendelkező magyar keresztnéveket a hozzájuk legközelebbi orosz/ukrán név párjával anyakönyvezték. Éppen ezért nem volt ritka, hogy a metanyelvi párosítás meglehetősen önkényesen történt, vagyis névtani értelemben utólag is nehezen vagy egyáltalán nem indokolható az adott megfeleltetés.

Meglepő, de az anyakönyvvezetőket tulajdonképpen semmiféle nomenklatura nem segítette abban, hogy a magyar nevek megfelelőinek megkeresésekor egységes gyakorlatot alakítsanak ki.<sup>3</sup>

<sup>3</sup> A kárpátaljai gyakorlat ilyen értelemben kísértetiesen emlékeztet a románaira, és pedig tudomásom

Ez a bizonytalan hátterű párosítás számtalan ingadozáshoz, következtetlenséghez vezetett. Ennek folytán a különféle hivatalos nyilvántartásokban akár egyazon személy is többféle névváltozattal lelhető fel. Egyébiránt pedig a magyar *Ilonákat* gyakorta *Елена*-ként, az *Erzsébeteket* *Елизавета*-ként; a *Jánosokat* *Иван*-ként, a *Lászlókat* pedig *Васил(иї)*-ként tartották nyilván.

Tetézte a gondokat, hogy a magyar és az orosz/ukrán hangrendszer jelentős eltéréseket mutat mind a magán-, mind pedig a mássalhangzók tekintetében. A hiányzó hangokat ilyenkor értelem-szerűen hanghelyettesítéssel adták vissza. Az anyakönyvvezetők főként csupán az e téren gyakorta hiányos nyelvi kompetenciájukra támaszkodtak. Többek között ezzel magyarázhatjuk manapság a kárpátaljai magyar nevek eklektikusságát, valamint ejtési és írásképi ingadozásait.

Egységes elvek híján az élőnyelvi szokásjogra támaszkodva egy-egy magyar név átírásakor jó néhány változattal számolhatunk. A magyar *Erzsébetet* például nyolcféleképpen lehet föllelni (*Елизавета, Ержебет, Елизавета, Эржебет, Ержібет, Ержейбет, Эржибет, Елизавет*). Az *Erzsébetnél* tapasztalt eklekticismust nem tekinthetjük egyedi jelenségnek. A *Ferencnek* és az *Irénnel* úgyszintén legalább öt változatával találkozhatunk (*Франтішек, Федір, Федор, Ференц, Франц; Ірина, Ірен, Ірина, Ирина, Ирена*). Ugyanígy a magyar *Gyulának*, *Sándornak*, *Andrásnak*, *Katalinnak* is legalább négy (*Дюла, Юлій, Юліан, Юлий; Александер, Александр, Олександр, Шандор; Андрій, Андреї, Андраш, Ондраш; Катерина, Каталін, Катеріна, Катерина*), a *Gyöngyinek* pedig többnyire három változata él egymás mellett a mindennapokban (*Дьенді, Денді, Деньди*) (Balla 2008, Balla 2010, Jánosi 2009, Kovács A. 2003, Kovács A. 2008, Kovács A. 2011, Roják 2006).

Noha a (cseh)szlovák érában is megfigyelhető egyes keresztnévek átírásának ingadozása, a második világháború utáni kárpátaljai gyakorlat az említett tényezők miatt még a két világháború közötti sokszínűséget is fölmúlja.

Ez a fajta változatosság nemcsak a keresztné, de a családnevek körében is kimutatható. Így a magyar *Sütőnek* legalább négyféle transliterált alakja él egymás mellett: ukr. *Шітев*, or. *Шітев*, or.–ukr. *Шіютев, Шіютов*. A transliterációnak gyakorta az a következménye, hogy az átírás nem, illetve csak részben képes visszaadni a név eredeti írásképet és hangalakját, erről például a *Szűcs* (→ or.–ukr. *Севч ~ Сюч*, or. *Сивч ~ Сич*, ukr. *Сівч ~ Січ*) és a *Győri* (→ or. *Дьєври ~ Дьєри*, ukr. *Дьєрі*) stb. esetében is meggyőződhetünk.

A hagyományos írásmódú magyar családnevekben és egyes ejtészváltozatokban a cirill betűs átírás szintűgy képtelen visszaadni az írásképből jelentkező különbségeket. Így mosódnak egybe például a következők: *Soós ~ Sós* (→ *Шовш* és *Шов*), *Kovács ~ Kovács* (→ *Ковач*), *Gönczy ~ Gönci* (→ or. *Генци ~ Гєнци* ~ ukr. *Гєнци ~ Гєнци*) és nemritkán még akár a *Vörös ~ Veres ~ Veress ~ Weöres* (→ or.–ukr. *Бєрєш* és *Бєрєш*) stb. egyes ejtés- és írásképváltozatai.

Az elmondottakat annyival kell még megtoldanunk, hogy a hatóságok az ukrán állampolgárok útlevelébe a személyi igazolványban szereplő cirill betűs, gyakran torzított névváltozatot betűzik vissza. Így kerülhet be nemegyszer az okmányokba például a *Göncziből* és annak különféle írásképváltozataiból transliterált or. *Гєнци* ~ ukr. *Гєнци* alapján például a latin betűsre hivatalosan visszaváltott *Hentsi ~ Hencsi* (sic!)<sup>4</sup>

Az sem példa nélküli, hogy ugyanannak a személynek a neve különböző iratokban eltérően van feltüntetve. A m. *Bíró ~ Bíró* transliterálása or. *Буро* és *Буров*-ként vagy ukr. *Биро* és *Биров*-ként; a m. *Géci ~ Géczy* or. *Геуи* és *Геуїу*-ként vagy ukr. *Геуї-кент* és *Геуїї-кент*. Továbbá a már fentebb említett m. *Sütő ~ Süttő* or.–ukr. *Шіте*-ként vagy or. *Шіте*-ként és ukr. *Шіте*-ként is bekerülhet a különféle okmányokba. Megjegyzendő, hogy az or. *Геуи*-nek és az ukr. *Геуї*-nek az effajta átbetűzését nagyban megtámogatja az élőnyelvi ejtés, amelyre egy korábbi írásában Mizser Lajos is felhívta már a figyelmet (Mizser 2004: 210). Eszerint a *Géci* Nagydobronyban [Géci]-nek

szerint abban, hogy a Ceaușescu-diktatúrához hasonlóan manapság de jure feltétel nélkül elismerik a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek névválasztási és a névhasználati jogát (vö. az 1991-ben elfogadott új román alkotmány 15. szakasz (3) pontját). Viszont a Ceaușescu-érában a román adminisztráció egy olyan szabályt is alkalmazott, hogy a magyar keresztnéveket csak akkor engedte anyakönyvezni, ha azoknak nem volt román metanyelvi párjuk. Az ottani magyarság – pontosan nem tudni, milyen arányban – ezt a kiskaput használta ki, amikor magyar–román viszonylatban jellegzetesen magyarnak tekinthető keresztnéveket anyakönyveztetett az újszülötteknek.

<sup>4</sup> A konkrét példára Csernicskó István hívta fel a figyelmet, melyet ezúton szeretnék neki megköszönni.

ejtik. Valószínűsíthető, hogy más kárpátaljai településeken is találkozhatunk az említett jelenséggel. Egyébiránt ennek nyelvtörténeti hátteréhez itt részletesebben ki nem fejthető magyarázattal szolgálhatunk (vö. Vörös 2010b: 62–4).

**3.3.** Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 1989-ben – tehát még a szovjet időkben – fogadta el a nyelvekről szóló törvényt, amelynek 12. cikkely kimondta, hogy a (tag)köztársaságban „minden állampolgárának joga van nemzeti család-, kereszt- és apai nevére. A polgárok – meghatározott rend szerint – jogosultak helyreállítani saját nemzetiségi család-, kereszt- és apai nevüket. Azoknak a polgároknak, akiknek nemzeti hagyományaikban nincs szokásban az apai név feltüntetése, joguk van személyigazolványukban csak a család- és kereszt-, valamint a keresztlevelekben az apjuk és az anyjuk nevének a bejegyeztetésére” (a kiemelések tőlem – V. F.).<sup>5</sup> A 39. cikkelyben pedig a következőket deklarálják: „Az Ukrán SZSZK polgárai jogosultak nemzetiségi hagyományaik szerinti nevük viselésére. Nevüket transzkripcióval kell nemzetiségi nyelvről ukrán nyelvre visszaadni.” Egyébiránt az 1991-es ukrán–magyar államközi egyezmény<sup>6</sup> 9. cikkelye ugyancsak elismeri a kárpátaljai magyar kisebbségek család- és keresztnéveinek jogszerű használatát. Más kérdés, hogy az ukrainai jogrendben nincs kellően szabályozva a magyar nemzetiségű személyek nevének az útlevélek latin betűs rovatába történő átírási mikéntje. Ugyanígy máig hiányzik az öndefiníálásra szolgáló eredeti magyar család- és keresztnévek cirillre történő átírásának tétele rögzítése, amely egységesíthetné a manapság meglehetősen sokszínűnek mondható gyakorlatot.

**4.** A továbbiakban az anyakönyvekben, illetőleg egyéb más, többnyire hivatalosnak számító forrásokban fellelhető jelenségesoportokat foglalom össze. A két világháború közötti időszakra vonatkozó következtetések értelemszerűen Kárpátaljára is kiterjeszthetők anélkül, hogy ezt a továbbiakban különösebben hangsúlyoznunk kellene.

**4.1.** Előljáróban ehhez az alfejezethez annyit kell elmondani, hogy korántsem volt olyan következetes a korabeli (cseh)szlovák anyakönyvezési gyakorlat, mint azt feltételeznék. Egyazon személy esetében is változ(hat)tak az egymás követő bejegyzésekben a névalakok.

A továbbiakban a két világháború közötti család- és keresztnévekről, valamint a női név-együttesekről kívánok vázlatosan szólni.

A családnevek (cseh)szlovákosításakor alapvetően transzkripcióval éltek a hatóságok (pl. m. *Keckemety* → szlk. *Kečkeměti*; m. *Nagy* → szlk. *Nad'*; stb.). Meg kell azonban jegyezni, mivel a cseh, a szlovák és a magyar nyelv is latin betűs ábécét használ, ezért nem minden névgyedetet érintette az átírás (vö. Vörös 2004a: 134, 225–58).

A keresztnévek nyelvi alkata is minden esetben megváltozott, ha azok (cseh)–szlovák–magyar viszonylatban nem voltak neutrálisak. Az egyik lehetőség az volt, hogy a nevet annak másik nyelvbeli metanyelvi párjával adták vissza (pl. m. *József, Erzsébet* ~ szlk. *Jozef, Alžbeta* stb.). A másik módozatra akkor került sor, ha az adott névgyed magyar–szlovák viszonylatban (csupán) ejtésében volt neutrális, írásában azonban nem. Ilyenkor transzkripcióra került sor (pl. m. *Szidónia* ~ szlk. *Sidónia* stb.).

A női névgyüttesek magyar nyelvi alkatát a kényszerűen hozzájuk illesztett birtokosképzőkkel, illetőleg nyelvtani nemre utaló végződéssel igyekeztek szlávósítani. Az egyik lehetséges mód az volt, amikor a családnevet a magyarétól idegen nyelvtani nembeli végződéssel látták el (pl. *Kósa* > *Kósaová* ~ *Kósová*; *Bugyinszky* > *Bugyinszká*; stb.). A másik pedig, amikor elhagyták a korban általánosan mondható asszonynévről a *-né* képzőt, és szláv mintára a férj családnevéhez illesztették hozzá a férjes asszony keresztnévét. Ilyenkor alapvetően vagy az *-ová* birtokosképzőt, vagy a fentebbi példákban bemutatott nőnemű végződést toldották hozzá a családnévhez (pl. *Horváth*

<sup>5</sup> Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки „Про мови в Українській РСР” № 8312-XI, 28.10.1989. Відомості Верховної Ради УРСР. Додаток №45. – Київ, 1989. – 58–66.

<sup>6</sup> Nyilatkozat a Magyar Köztársaság és az Ukrán SZSZK együttműködésének elveiről a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén című dokumentum eredeti forrása: Декларация та Протокол до Декларации про принципи співробітництва між Українською РСР та Угорською Республікою про забезпеченню прав національних меншостей від 31 травня 1991 р. // Збірник чинних міжнародних договорів України. – Т. I. 1990–1991 рр. Київ, 2001. – 166–74.



Mihályné szül. Nagy Mária > Mária Horváthová; Presinszky Jánosné szül. Horváth Anna > Anna Presinszká; stb.). A nyelvi alkat megváltoztatásáról elmondottak alapján nem igényel különösebb magyarázatot, hogy a fentebb bemutatott példák miért tekinthetők névváltoz(tat)ásnak.

**4.2.** Amint már utaltam rá, a szovjet és az ukrán időszakból nem állnak a kutatók rendelkezésére az állami adminisztráció hivatalos dokumentumai, leszámítva az ugyancsak cirill betűkkel kiállított anyakönyvi kivonatokat és a nevek latin betűs változatait is megadó útleveket. Noha tanulmányozásuk érdekes tanulságok levonását alapozhatja meg, ez utóbbiak korántsem képesek pótolni az állami anyakönyvi bejegyzéseket. Éppen ezért a szovjet és az ukrán időszakra utóbb felvázolható kép a (cseh)szlovák éréről elmondottakhoz képest szükségszerűen sokkal vázlatosabb és elnagyoltabb lesz.

Külön figyelmet érdemelnek a temetői sírfeliratok, amelyek a legőszintébben és leghitelesebben képesek visszaadni az élőnyelvbe integrálódó és/vagy integrálódott szláv nyelvi hatásokat.

**4.2.1.** Biztosan állítható, hogy a szovjet időkben az állami anyakönyvekben a magyar család- és keresztnéveket is cirill betűsre transzkriptálták. Ennek persze – amint a fentebbi példák is mutatták – egyenes következménye, hogy az egységesítést támogató anyakönyvi útmutatók és segédanyagok hiányában az átíráskor számos, csak a magyarra jellemző hang vagy hangkapcsolat adott okot az ingadozásokra. Egyébiránt ez szükségszerű velejárója a magyar nevek cirill betűs bejegyzése területén mutakozó standardizáció és kodifikáció hiányának. Az átírás során torzult magyar család- és keresztnévek utólagos rekonstruálásához esetenként némi segítséget jelenthet, hogy a szovjet időkben a nevek mellett a nemzetiességi hovatartozást is feltüntették. A Szovjetunió széthullása után az ukrán állam egyik napról a másikra szakított ezzel a gyakorlattal. Ekkortól ez a fogódzó is megszűnt.

A kárpátaljai névállomány hivatalos nyilvántartásában 1945-ben az hozta az igazán nagy változást, hogy az anya teljes nevének feltüntetését minden különösebb átmenet nélkül az úgynevezett *отчество*-t (e. otcsesztvo) váltotta fel (lásd Csernicskó 1997). Ez azt eredményezte, hogy az immár háromelemű névegyüttesben az apai keresztnévnek is kötelezően meg kellett jelenni. Két konkrét példára hagyatkozva: a magyar ajkú Kovács Istvánból – akinek apja Ferenc volt (a névegyüttes egésze szlovákosítva, illetve csehesítve: szlk. Štefan Kovač, cs. Štěpán Kovač) – hirtelenjében Ковач Стефан Федорович; Nagy Évá-ból ([cseh]szlovákosítva: Eva Nad') – akinek apja Péter volt – Надь Эва Петровна lett. Ukrajna Szovjetunióból történő kiválása után a példálózásként említett női néven már csak az отчество-t (ukránul: по батькові) kellett az oroszos Петровна-ból ukrános Петрівна-ra módosítani.

A jogelvek és -gyakorlat ismeretében az idézett esetekből világosan kitűnik, hogy a hivatalos orosz névviselés szabályainak kényszerű átvétele következtében a kárpátaljai névállományból a (cseh)szlovák időkben még szórványosan meglévő kettős keresztnévek is végérvényesen eltűntek. A több keresztnévűség hiánya máig kollektíve jellemzi a kárpátaljai magyar beszélőközösséget. A fentiek mintájára ugyanígy egy csapásra száműzettek az 1920-as évek közepétől megszorodó, a (cseh)szlovák mintát kényszerűen követő -ová birtokosképzővel ellátott, magyar identitást elfedő női nevek, illetőleg a második világháború alatt időlegesen visszatérő -né képzős asszonynevek. Az 1945-ös impériumváltás következtében esetenként a (cseh)szlovák mintát követő latinos névsorrendben is változás állt be. Ez egyértelműen a háromelemű nevek felvételével hozható kapcsolatba. Ugyanis az orosz törvények az apai név felvételén kívül semmiféle egyéb kötelmet nem tartalmaztak. Vagyis sem a családnévnek nem vált kötelező tartozékává az orosz/ukrán patronimikumképző, sem a keresztnév és családnév sorrendjét nem kötötték meg. Tehát a (cseh)szlovák éra Vojtech Nad'-jából (értsd: Nagy Béla) – akinek mondjuk apja Alexander Nad' (értsd: Nagy Sándor) volt – egyik napról a másikra Надь Бейла Александрович (jobb esetben: Надь Бейла Шанд(о)рович) válhatott. Ugyanígy a két világháború közötti Eva Nad'ová-ból (értsd: Nagy Éva) – akinek mondjuk apja František Nad' (értsd: Nagy Ferenc) volt – szintűgy Надь Эва Федоровна keletkezhetett. Vagyis az apai név előtt elvileg visszaállhatott a családnév és keresztnév magyaroshoz hasonlatos sorrendje. A névegyüttesnek ezt a sajátosságát – a dolog természetéből fakadóan – az 1991-es ukrán hatalomváltás is érintetlenül hagyta.

**5.** A névhelyreállítás jelenségével a szakirodalmi előzményekben is találkozhatunk, amikor az egyes szerzők arról számolnak be, hogy a kérelmezők a hivatalos eljárás során a névváltoztatást megelőző névre kívánták visszaváltoztatni a családnévüket. Ahhoz, hogy ennek tárgyalására rátérhessünk, néhány példa segítségével a cirill betűs átírásról is szót kell ejtenünk.

**5.1.** A továbbiakban a magyar korpusz alapján három, nem teljesen önkényesen kiragadott hangátírási jelenséget mutatok be.

Itt szükséges jelezni, hogy a hangátírás mai gyakorlatából vett példáim korántsem igazodnak maradéktalanul azokhoz az elvekhez, amelyeket a történeti források alapján Dezső Lászlónak és Bárányné Komár Erzsébetnek sikerült leszűrniük (Dezső 1989, Bárányné 2010).

Amint fentebb már jeleztem az állami anyakönyvek tanulmányozásának hiányában a korpusz forrásai meglehetősen félolddalasaknak mondhatók. Ezért a visszamagyarosítás mikéntjére még olyasféle rálátásunk sincs, mint (Cseh)Szlovákiából. A tanulmánynak ebben a részében okkal támadhat hiányérzete az olvasónak. Ezt kompenzálандó az alfejezet végén a kárpátaljai asszonynevekkel foglalkozom. Egy fiktív példa segítségével fogom párba állítani a szovjet-orosz, az ukrán és a magyar gyakorlatot.

**5.1.1.** A magyar *ö*, *ő* és *ü*, *ű* transliterálásakor alapvetően kétféle megoldással találkozhatunk. Az *ö*-t és az *ő*-t leggyakrabban ukrán *e*-vel adják vissza, függetlenül attól, hogy milyen fonetikai helyzetben találjuk azokat (pl. *Dezső* → *Деже*, *Gönci* → *Генци*; *Györgyi* → *Дьєрді*), de az sem tekinthető kivételesnek, ha egyes nevekben ukrán *es* hangkapcsolattal váltják ki őket (pl. *Lőrinc* → *Лєрину*).

Megjegyzem, Dezső László történeti korpuszában ez utóbbi megoldás bizonyult gyakoribb-nak (vö. Dezső 1989), míg Balla Andrea a szinkrón névanyagban az ukrán *e*-vel történő helyettesítésre tud több példát felhozni (vö. Balla 2010).

A magyar *ü*, *ű* hang helyén ukrán *es* járatos (*Szűcs* → *Сєвч*), noha a történeti példák azt mutatják, hogy az *ü*, *ű* az ukrán *ie*-vel is kiváltható lenne (vö. Balla 2010).

Egyébiránt a labiális hangzót tartalmazó *ös*-s neveinknek jobb híján törvényszerűen illabiális hangzóval történik a visszaadásuk. A *Bepeu* egyaránt takarhat *Verest*, *Vöröst*, sőt *Weörest* stb., jöllehet a *Vörös*, *Weöres* stb. megfelelőjeként leginkább a *Bëpëu*-t tartjuk számon.

**5.1.2.** A magyar *h*-nak leggyakrabban az ukrán *z*-t szokás megfeleltetni (pl. *Herceg* → *Герцєз*, *Hadik* → *Гадік*, *Himesi* → *Гимєуі*). Ez utóbbi példák közül a *Гимєуі* jól példázza, hogy a magyarra történő visszabetűzésekor egyéb támpontok híján a szóban forgó családnév akár *Gimesiként* is visszaadható.

**5.1.3.** Az úgynevezett régies betűkapcsolatok átbetűzéséről összefoglalóan elmondható, hogy azok rendre áldozatul esnek a transliterációnak. Az eredeti latin betűs írásképp visszaállítása egyéb kapcsolódók híján szinte lehetetlen vállalkozásnak tűnik. A *ts*, *gh*, *ss*, *eö*, *ew*, *ff*, *y* és a hozzájuk hasonlitos, hagyomány elve szerint írt betűkapcsolatok a transliteráció során lényegileg kényszerűen a kiejtéshez igazodnak (lásd pl. *Kováts* → *Ковач*; *Balogh* → *Балог*; *Vass* → *Вав*; *Eördög* → *Эрдез* ~ *Ердез* ~ *Ердез*; *Dessewffy* → *Дежефи* ~ *Дежевфи*; stb.).

Végezetül itt sem feledkezhetünk meg a fentebb már többször is említett ingadozásokról és az azokból egyenesen következő bizonytalankodásokról, hiszen a transliterálási gyakorlat nem egy olyan esetet produkál, ahol szinte a felismerhetetlenségig eltorzul a cirill betűsre átirat magyar név.

**5.2.** A tanulmány zárásaként a kárpátaljai asszonynevek nyelvi megfeleltethetőségével foglalkozom. Kiindulási alapként tételezzük fel azt a helyzetet, hogy *Nagy János* és *Herceg Éva* házasságot köt. *Herceg Éva* apját *Herceg Péter*nek hívják. A szovjet érában elvileg három lehetőség állt fenn. Az egyik, hogy a feleség a férj családnévéhez kapcsolta hozzá saját utónévét, amelyhez kötelezően hozzá kellett tenni az úgynevezett apai nevet. Eszerint az ifjú arát *Надь Сва Петровна*-ként tartották számon a hatóságok. Az ukrán névviselés csupán annyiban tér el ettől, amennyi különbség az orosz és az ukrán kiejtés és/vagy hangjelölés között mutatkozik (tehát: *Надь Сва Петровна*-ból *Надь Сва Петрівна* lesz). Magyar identitású személyt feltételezve a szóban forgó példa kapcsán a névhasználat anyanyelvű környezetben döntően *Nagy Évát* takar. A második lehetőség szerint az újdonsült férj és a feleség családnévét kötőjellel kapcsolhatjuk össze, éspedig tetszőleges sorrendben (*Надь-Герцєз*, illetőleg *Герцєз-Надь*), és az első eset mintájára ehhez illesztheti hozzá a feleség saját keresztnévét és az otcsesztvót (or. *Надь-Герцєз Сва Петровна* vagy *Герцєз Сва Петровна* → ukr. *Надь-Герцєз Сва Петрівна* vagy *Герцєз-Надь Сва Петрівна*). Ekkor a névhasználat anyanyelvű környezetet feltételezve alapvetően így alakul: *Nagy-Herceg Éva* vagy *Herceg-Nagy Éva*.



A harmadik lehetőség elvileg az, hogy a feleség a házasságban is megtartja leánykori nevét, vagyis oroszul *Герцег Сва Петровна*-ként tartják nyilván a hatóságok. Az ukrán érában ez esetben sem lényeges a változás (ukr. *Герцег Сва Петрівна*). Az anyanyelvű névhasználat pedig így alakul: *Herceg Éva*. Az élőnyelvi gyűjtések arról tanúskodnak, hogy egyes társadalmi rétegekben – főleg a nyelvi-leg-etnikailag vegyes régiókban – a *Herceg Éva Péteré*-féle típus is terjedőben van (a példákat vö. Debreceni–Balogh 1995, Beregszászi–Csernicskó 2003). Erről tanúskodnak a temetői sírfeliratok.

Érdemes megvizsgálni, mi történik azonban akkor, ha az orosz és/vagy ukrán hatóságok által nyilvántartott neveket a magyar hatóságok úgymond vissza kívánják magyarosítani. Amennyiben mechanikusan járnak el, akkor az első típusban *Nagy Éva*, a másodikban *Nagy-Herceg Éva* vagy *Herceg-Nagy Éva*, a harmadikban *Herceg Éva* kerül a latin betűs okmányokba.

Mindhárom esetben felvetődik a kérdés, sikerült-e maradéktalanul megfelelni annak a követelménynek, amely a születéskor kiállított okmányokat tekinti mérvadónak, kivéve akkor, ha időközben hatóságilag jóváhagyott névváltoztatás történt.

Egyértelműnek tűnik, hogy a latin betűs átírásakor az apai név elhagyása funkcionális szempontból indokolt és szükségszerű, jóllehet ezzel részben megszüntetjük a névazonosságot, vagy legalábbis erőteljesen lazítjuk az oroszul vagy ukránul anyakönyvezett és a magyarra átirrt forma közötti kapcsolatot.

A funkcionális megfeleltetés során innen már csak egy lépés választ el bennünket attól, hogy a c-irill betűs nevek átírásakor egyéb, a magyarországi szokásjogban elfogadott asszonynévformákhoz igazítsuk hozzá az eredeti okmányokban szereplő szlávos nevet, pl. *Nagy Jánosné, Nagy Jánosné Herceg Éva, Nagyné Herceg Éva, N. Herceg Éva*.<sup>7</sup> Különösen akkor, ha az illető igazolni tudja, hogy a második világháború idején a Magyarországhoz visszacsatolt Kárpátalján így szerepelt a hatósági iratokban.

Egyértelmű, hogy az utóbbi felsorolás eshetőségei sem az orosz/ukrán hivatalos névviseelés, sem a mai kárpátaljai magyar névhasználat élőnyelvi gyakorlatának nem feleltethetők meg. Úgy gondolom, ez utóbbi példák is jól szemléltetik az írásnak azt a felvetését, hogy a névváltozások, névváltoztatások és névhelyreállítások esetében a nyelvi tényezőkön kívül számtalan extralingvális vonatkozással kell számolnunk.

## SZAKIRODALOM

- Балла, Андрея 2008. *Перепис угорських імен на російське/українську у селі Велика Добронь*. Acta Beregsasiensis 2008/1: 127–131.
- Balla Andrea 2009. Név és identitás. Keresztnevek vizsgálata a kárpátaljai Nagydobrony községben. In: Karmacs Zoltán – Márku Anita (szerk.): *Nyelv, identitás és anyanyelvi nevelés a XXI. században*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola – Hodinka Antal Intézet, Ungvár, 9–13.
- Balla Andrea 2010. *A rendszerváltások következményei a kárpátaljai magyar személynévhasználatban*. (Előadasként elhangzott a 16. élőnyelvi konferencián Beregszászon 2010. szeptember 17-én. Megjelenés előtt.)
- Bárányiné Komári Erzsébet 2010. A magyar jövevényszavak morfológiai adaptációja a ruszinban. Lexikográfiai munkák és szépirodalmi művek tükrében. *Magyar Nyelv* 106: 182–96.
- Beregszászi Anikó – Csernicskó István 2003a. Az apai név. In: Csernicskó István (szerk.): *A mi szavunk járása: bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. KMTF, Beregszász, 158–63.
- Beregszászi Anikó – Csernicskó István 2003b. Az asszonynevek. In: Csernicskó István (szerk.): *A mi szavunk járása: bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. KMTF, Beregszász, 154–8.
- Beregszászi Anikó – Csernicskó István 2010. A névhasználati és megszólítási szokások. In: Csernicskó István (szerk.): *Megtart a szó: hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*. MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság és Hodinka Antal Intézet, Budapest–Beregszász, 103–6.

<sup>7</sup> Lektorom helyesen észrevételezte, hogy az *N. Herceg Éva* névtípus magyar okmányokba való bevezetése nem lenne problémamentes, hiszen ez utóbbi hiányzik a Magyarországon hivatalosan választható házassági névformák közül. Jóllehet az ezredforduló utáni hazai névjog nem ismeri ezt a házassági névformát, meglátásom szerint a Kárpátaljáról honosítás céljából áthozható nevek között elvi síkon ezzel a névszerkezettel is számolnunk kell, amikor a funkcionális megfeleltethetőségeket listázzuk. Megjegyzem, a MMCsA 2009. január 1-jei eszmei állapotot tükröző adatbázisából (MMCsA 2009) 2 576 *N. Herceg* típusú születési nevet sikerült visszakeresnem (MMCsA 2009). Ezek mindegyike megtalálható a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatalának elektronikusan tárol hatósági nyilvántartásában. Egyéb támpontok híján természetesen nem tudni, hogy ez a több mint kétezer adatot felölelő korpusz ténylegesen hány női családnevet takar.

- Csernicskó István 1997. „Imja otcsesztvo” (Az apai név használatáról a kárpátaljai magyarok körében) In: B. Gergely Piroska – Hajdú Mihály (szerk.): *Az V. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai* (Miskolc, 1995. augusztus 28–30.) I. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 209. szám. A Magyar Nyelvtudományi Társaság – Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Intézete, Budapest–Miskolc, 162–7.
- Debrecei Anikó – Balogh Lajos 1995. Magyar asszonynevek a Kárpátalján. *Magyar Nyelv* 91: 340–5.
- Dezső László 1989. *A XVI–XVIII. századi kárpátukrán nyelvemlékek magyar jövevényszavai*. Nyelvtudományi Értekezések 128. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Hajdú Mihály 1994. *A középmagyar kor személynévtörténete (1526–1772)*. I–III. Budapest (Kézirat, akadémiai doktori értekezés.)
- Hajdú Mihály 2009. A névváltozások és névváltoztatások rendszere. In: Farkas Tamás – Kozma István (szerk.): *Névváltoztatás – társadalom – történelem. A családnév-változtatások története időben, térben, társadalomban*. Gondolat Kiadó – Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 29–40.
- Jánosi Györgyi 2009. Családnévek vizsgálata Váriban. In: *KÁRPÁTIKA*. Cikk- és tanulmánygyűjtemény Kárpátalja kultúrtörténetéből. Ungvár, 32–6.
- Karády Viktor – Kozma István 2002. *Név és nemzet. Családnév-változtatás, névpolitika és nemzetiségi erőviszonyok Magyarországon a feudalizmustól a kommunizmusig*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Kiss Lajos 1992. Cuius regio, eius nomen? *Magyar Tudomány* 38: 129–35.
- Kovács András 2003. A magyar keresztnevek orosz/ukrán átírása Som községben. *Acta Hungarica* X–XI (1999–2000): 75–83.
- Kovács András 2007. A személynevek gyűjtésének nehézségei és lehetőségei Kárpátalján. *Féltón* 2: 39–44.
- Kovács András 2008. A kárpátaljai magyar keresztnevek orosz/ukrán átírásának néhány jellemzője. In: Kozma Judit – Lisznyai-Mindák Cecília – Ludányi Zsófia (szerk.): *Féltón* 4. ELTE BTK Magyar Nyelvészeti Doktori Iskola, Budapest, 1–6. (<http://linguistics.elte.hu/studies/fuk/fuk08/>)
- Kovács András 2011. *Hogy hívnak? Adalékok a kárpátaljai magyar személynévhasználatról*. (Előadasként elhangzott a 16. élőnyelvi konferencián Beregszászon 2010. szeptember 17-én. Megjelenés előtt.)
- Kovács Éva 2004. *Az asszimiláció ellentmondásai. A kassai zsidóság a két háború között (1918–1938)*. Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum, Somorja–Dunaszerdahely.
- Kozma István 2007. A hivatalos családnév-változtatások indokrendszerének vizsgálatáról. *Névtani Értesítő* 29: 87–106.
- Mizser Lajos 2004. Nagydobrony és Zápsony családnévei. *Magyar Nyelvjárások* 42: 210–6.
- MMCSa 2009. *Mai magyar családnévek adatbázisa (Database of Hungarian Surnames)*. Elektronikusan tárolt adatbázis. Kutatásvezető: Vörös Ferenc.
- NemMagyJegyz. 1893. *Nem-magyar keresztnevek jegyzéke*. A Vallás-és Közoktatásügyi M. Kir. Minisztérium megbízásából a megfelelő magyar elnevezésekkel egybeállította a Magyar Tud. Akadémia I. Osztályától kiküldött bizottság. Magyar Tud. Akadémia Könyvkiadó Hivatala, Budapest.
- Roják Vince 2006. Nemzetudat és a személynévválasztás. *Együtt. Irodalom – művészet – kultúra*. 8/2: 83–6. (<http://epa.oszk.hu/00500/00595/00018/pdf/00018.pdf>)
- Tóth Mihály – Csernicskó István 2009. Az ukrán kisebbségi jogalkotás fejlődése és két részterülete: a névhasználat és a politikai képviselet. *Regio* 2009/2: 69–107.
- Vörös Ferenc 1999. Anyakönyvi adalékok a csehszlovákiai és szlovákiai magyarság jogfosztottságához 1918-tól napjainkig. (Emlékkönyv Mező András 60. születésnapjára.) *Névtani Értesítő* 21: 204–12.
- Vörös Ferenc 2003. Felvidéki magyar neveink sorsa a XX. században. *Szörös Kő* (Nyelvész különszáma) 8/1: 24–40.
- Vörös Ferenc 2004a. *Családnévkutatások Szlovákiában*. Kalligram Kiadó, Pozsony.
- Vörös Ferenc 2004b. Névpolitika a Felvidéken. Nyelvpolitika a Kárpát-medencében. In: Balázs Géza (szerk.): *A magyar nyelvi kultúra jelene és jövője*. I. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 367–81.
- Vörös Ferenc 2005. Hely- és személynévi neologizmusok a Felvidéken Trianon után. *Névtani Értesítő* 27: 197–213.
- Vörös Ferenc 2006a. Értelmisségi szerepek készülvé. A névhasználati jogok ismeretének tükrében a Felvidéken. In: Benő Attila – Szilágyi N. Sándor (szerk.): *Nyelvi közösségek – nyelvi jogok*. A Szabó T. Attila Nyelvi Intézet kiadványai 3. Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége. Kolozsvár, 332–42.
- Vörös Ferenc 2006b. A szlovák–magyar metanyelvi névpárok jelentése és pragmatikája. In: Kovács László – Tóth József (szerk.): *Határsávok 2003–2004*. Savaria University Press, Szombathely, 279–92.
- Vörös, Ferenc 2010a. *Name Change, Name Alteration, Name Restoration and Minority Name Usage (Névváltoztatás, névváltoztatás, névhelyreállítás és kisebbségi nyelvhasználat)*. [Kézjegy sorozat. Series editor / Sorozatszerkesztő: Füzfa Balázs.] Savaria University Press, Szombathely.
- Vörös Ferenc 2010b. *Családnévek térképlapjainak nyelvföldrajzi vallomása*. (MNYTK. 235.) Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
- Vörös, Ferenc 2010c. *The Martyrologium Romanum as the source of onomastics. (A Martyrologium Romanum Mint a mint a névtudomány forrása)*. [Kézjegy sorozat. Series editor / Sorozatszerkesztő: Füzfa Balázs.] Savaria University Press, Szombathely.

Vörös Ferenc 2011. *Nyelvek és kultúrák vonzásában. Személynevek a magyar nyelvterület északi pereméről. I.* Kalligram kiadó, Pozsony.

*Vörös Ferenc*

főiskolai tanár

Nyugat-magyarországi Egyetem

Savaria Egyetemi Központ

Magyar Nyelvészeti Tanszék

## SUMMARY

*Vörös, Ferenc*

### **The use of personal names and regime changes in 20th-century Subcarpathia**

This paper centres on changes of the official use of personal names in Subcarpathia due to changes of regime in the twentieth century. In particular, it discusses the following issues: 1. What were the linguistic consequences of the fact that, after 20th-century regime changes, writing systems used by Czechoslovak, Russian, or Ukrainian authorities in Subcarpathia (Transcarpathia) were introduced in state registries and certificates? 2. What problems do we encounter when we try to represent family names and personal names, perhaps multiply distorted over the past century, in a writing system using Latin letters? 3. How can official names and use of names be reconciled if we are also to take state language influences adopted by the Hungarian speakers' communities in the relevant countries into consideration? The last section of the paper deals with the transliteration of Cyrillic names and the establishment of linguistic equivalence of married women's names in Subcarpathia.

**Keywords:** official use of personal names, name policy, name restitution, transliteration of Cyrillic names, the use of married women's names in Subcarpathia